

HET PROTESTANTISME IN OOSTENDE (3)

Kurt Borgoo

Twee eeuwen leemte - Religieuze intolerantie van 1604 tot 1781

Na het beleg van Oostende was vanzelfsprekend officieel enkel plaats voor aanhangers van Rome. Ondanks het kosmopolitische karakter van onze havenstad, belette het strenge beleid van de Spanjaarden, beducht op ketterij, en aanvankelijk ook van de Oostenrijkers, dat vrijheid van religie openbaar mocht beleden worden.

Het valt echter te betwijfelen dat met de val van Oostende definitief alle nieuwgezinde elementen waren uitgeroeid in onze streek. Bovendien is het zeer waarschijnlijk dat zee-lui en handelaren die slechts een tijd in Oostende verbleven, klandestien hun geloof bleven belijden.

Toch werd Oostende door en door katholiek. Protestanten die niet gevlucht of gedood waren, bekeerden zich best tot het katholieke geloof. De Spanjaarden herbouwden de stad die een hoge mate van welvaart kende tot 1706, toen de anglofilie een tijdelijke deuk kreeg door de beschieting door generaal John Churchill, de latere Hertog van Marlborough, die een groot deel van de stad in as legde.

Na de Spaanse successieoorlog kwam Oostende in 1713 in Oostenrijkse handen. Voorspoedige dagen braken aan voor onze stad. Keizer Karel VI gaf in 1723 toestemming voor de oprichting van de Oostendse Compagnie, die handel zou drijven met Oost-Indië en die door de Engelsman John Kerr werd georganiseerd. Al voor 1723 werd handel met het Oosten gevoerd, zij het op een niet-georganiseerde wijze, zodat archieven ontbreken. Volgens Hillyard was er in 1935 in Madras nog een ruïne van een Oostendse handelswerkplaats te zien.

Tijdens deze periode vestigden Engelse handelaren zich in de stad, zonder dat evenwel sprake is van een uitgesproken anglicaanse gemeenschap.

Omwille van dynastieke redenen, de erkenning van het opvolgingsrecht van Maria Theresia, werd aan de druk van Frankrijk, Engeland en de Republiek toegegeven en werd Oostende in 1737 het recht ontzegd

om nog handel te drijven met het Oosten.

Opbloei van de Anglicaanse Kerk tijdens Oostende Vrijhaven (1781-1792)

In de jaren 1780 bloeide Oostende op als Oostenrijkse Vrijhaven. Dit statuut was te danken aan de ligging van Oostende als belangrijkste havenstad aan de Noordzee van het uitgestrekte Habsburgse Rijk en van het economische inzicht van Jozef II (1765-1790).

Door dit statuut vestigden vele buitenlanders zich in de stad. Vooral Engelse kooplui vonden de weg naar Oostende. De redenen hiervoor liggen voor de hand voor het maritieme en ondernemende Britse volk dat zich niet eens ver van huis hoefde te vestigen en in het voor Engelsen gunstig gezinde Oostende. Bovendien zorgde de onderlinge economische en militaire wedijver tussen de Europese staten, vooral dan voor wat het koloniale aspect betreft en meer bepaald de Amerikaanse onafhankelijkheidsoorlog, voor een unieke uitvalsbasis voor een vrijhaven aan de Noordzee.

In korte tijd belandden zo'n 2000 Britten in onze stad. Oostende telde een bevolking van 6500 à 7000 mensen. Aanvankelijk vonden hun activiteiten vooral plaats rond nieuwgebouwde magazijnen en opslagplaatsen, maar al vlug kon men in de stad een vleugje Engeland proeven. De Engelsen leefden hier grotendeels zoals ze dat thuis gewend waren. Er werden banken en verzekeringsmaatschappijen opgericht door deze nieuwkomers. Er kwamen Engelse pubs en in het theater kon men Engelse voorstellingen van Engelse stukken bijwonen. Overigens waren er naast Engelse, ook Vlaamse, Italiaanse en Franse toneelkringen.

Uit deze periode zou de Engelse invloed in het Oostends dateren. Woorden als *bottel* voor fles en *nowwers* voor nergens zouden hun plaats in het dagelijkse taalgebruik innemen.

Het is in 1784 dat de Engelsman William Hesketh van keizer Jozef II toestemming krijgt om op het strand een tentje in te rich-

ten waar baders verfrissingen konden kopen en zo het toerisme een kleinschalige start kende.

De Engelse aanwezigheid was ook in het bestuur en de organisatie van de stad merkbaar. In 1782 krijgt de Schot Herries een octrooi voor de eerste geldbank voor wisselhandel in het Oostendse posthuis en later voor een verzekeringsmaatschappij over heel Oostenrijks Vlaanderen. Thomas Ray was burgemeester van 1778 tot 1788. Naar deze laatste zou de vroegere Sint-Thomasstraat, die nu een verlenging is van de Kapellestraat, zijn genoemd volgens Rev. Hillyard.

Aan deze economische boomperiode kwam abrupt een einde. Externe factoren, voornamelijk de door Engeland erkende onafhankelijkheid van de Verenigde Staten in het Verdrag van Versailles, luidden het einde in van deze periode van ongebreidelde economische groei voor Oostende. In 1782 deden nog 2636 schepen Oostende aan. In 1783 nog 'slechts' 1694 schepen. Vele Engelse fortuinzoekers en avonturiers trokken weg, anderen bleven en zetten zich ondermeer voor een Engelse kerk in.

De onvermoeibare Keizer Jozef II had in zijn ijver om het bestuur en de maatschappelijke ideeën in zijn rijk te moderniseren enkele edicten uitgevaardigd die aan de protestantse onderdanen burgerrechten gaven, waaronder een vrijheid van godsdienst. Dit was sinds de zestiende eeuw niet meer het geval geweest in onze stad.

Directe aanleiding tot het erkennen van de anglicaanse gemeenschap in Oostende was een prospectiebezoek van Jozef II aan Oostende begin juni 1781 om de mogelijkheden van het vrijhavenschap te onderzoeken. Tijdens zijn bezoek had hij een ontmoeting met de Britse consul die hem op de hoogte bracht van de vraag van de protestantse gemeenschap in Oostende om een kerkgebouw te mogen installeren en om een vaste predikant te kunnen hebben.

Wanneer de keizer op 23 juni 1781 in Brussel kwam, meldden de akten van de Conseil Privé: *"of men niet wat minder strenge principes zou kunnen uitvaardigen op het gebied van de religie teneinde de protestanten de vrije uitoefening van hun godsdienst toe te staan, wat vooral nodig*

schijnt voor Oostende, waar de Engelse consul hem gesproken had en waar vooral sinds de vestiging van de vrijhaven men moest verwachten en zelfs hopen dat veel protestanten er zich kunnen vestigen". Enkele maanden na zijn bezoek aan Oostende vaardigde Jozef II de Edicten van Tolerantie uit.

Met deze edicten poogde Jozef II eveneens de protestantse onderdanen van zijn rijk met zijn hervormingsgezinde, maar katholiek-absolutistische Habsburgse bestuur te verzoenen.

De hier verblijvende Engelsen zouden pas begin 1784 ijveren voor een volwaardige Engelse kerk in Oostende.

Na een korte procedure, die hieronder beschreven wordt, werd hen, met enkele beperkingen en een aantal voorwaarden, toegestaan een kerk te bouwen. De protestanten mochten er hun erediensten houden. De chaplain mocht de zieken bezoeken en de overledenen mochten met een openbare plechtigheid ten grave gedragen worden.

Hun wens om een chaplain te krijgen om de religieuze dienst te leiden, werd voldaan toen ze John Trevor als chaplain kozen. Hij was pas eind 1783 naar Oostende gekomen en was waarschijnlijk een drijfveer voor de anglicaanse gemeenschap. Deze eerste Engelse kerkgemeenschap werd in een oud pakhuis ondergebracht, dat tegelijk als woning voor Trevor diende en als plaats voor religieuze activiteiten.

De eerste dienst had plaats op 11 januari 1784, daags na de toestemming van de Oostendse Magistraat en de eerste doop op 18 januari 1784.

De kerkgemeenschap waarvoor Trevor instond bleek zeer actief. In zes en een half jaar tijd blijken 1290 kerkelijke vieringen plaats te hebben gevonden, waarvan 227 dopen, 166 huwelijken en 332 begrafenissen.

Nog in 1700 meldde de Duitse natuuronderzoeker Forster dat het derde of vierde huis in Oostende Engels was en de stad een Engelse zeestad leek te worden.

Ondanks de toestemming van de overheid en de aanwezigheid van een actieve kerkgemeenschap werd geen kerk gebouwd.